

Borut Grabrijan

MATERINSKI DOMOVI IN VARNE HIŠE 17 LET PO USTANOVITVI

UVOD

V članku bom poskusil opredeliti, ali v Sloveniji obstajajo razlike med institucijo materinskega doma in varne hiše ali pa gre le za konceptualizacijo posameznih akterjev na tem področju. Znanost potrebuje to razmejevanje zato, da razišče vzroke za nastanek določenih pojavov v družbi, država pa zato, da utemelji, zakaj so v družbi potrebni določeni ukrepi. Opredeliti želim tudi, kako je v Sloveniji z materinskimi domovi in varnimi hišami po 17 letih delovanja. V kontekstu profesionalizacije lahko zato poudarim »naloge«, ki jih je navedla dr. Zavirškova (2004: 12) v priročniku *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje*:

- profesionalizacija ŽNVO (ženskih nevladnih organizacij) zahteva nenehno izobraževanje za dobro prakso in samorefleksijo (nujnost poglobljene supervizije, ki poveča samorefleksijo strokovnjakinj);
- ŽNVO morajo krepiti svoje klasično delovanje v smeri političnega aktivizma, ne smejo izgubiti političnega naboja, ki pomeni, da nenehno opozarjajo na kršitve človekovih pravic žensk in senzibilizirajo javnost za pravico do nenasilja vseh ljudi;
- ŽNVO morajo nadaljevati zahteve za delo, usmerjeno k vse bolj horizontalnim povezavam z državnimi institucijami, ter postati enakovredne organizacije na področju socialnih pravic žensk.

Čeprav bi kdo lahko pripomnil, da so vse naloge enakovredne, dajem prednost zadnji, kajti odgovarja na vprašanje, kako naprej, hkrati pa povzema prvi dve nalogi.

ZGODOVINSKI PREGLED IN STANJE V LETIH 2007–2009 NA PODROČJU MATERINSKIH DOMOV IN VARNIH HIŠ V SLOVENIJI

Razvoj na področju materinskih domov in varnih hiš

Slovenija je imela izkušnje z materinskimi domovi že pred 60 leti. V Ljubljani sta delovala dva. Prvi je bil Dečji in materinski dom na Prulah. Deloval je v letih 1943–1976 (Čelhar, Zadnik-Modic 1991: 41–47). Drugi je bil Materinski dom Ljubljana na Viču. Deloval je v letih 1955–1976 (*op. cit.*: 132–136). Na podlagi podatka, da sta bila oba ukinjena leta 1976, lahko sklepam, da takratne oblasti niso imele več potrebe po tej dejavnosti v družbi. Sedemdeseta leta so obdobje, v katerem je prejšnji politični sistem dosegel vrhunec v razvoju in je določene probleme reševal na drug način, npr. z graditvijo družbenih stanovanj.

V istem letu (1976) je v Ljubljani, v Kosezah, v okviru verske in svetne ustanove Družine Kristusa Odrešenika nastal materinski dom (pozneje se je preselil na Bezenškovo). V tem primeru je to bolj »paramaterinski dom«, saj gre za vsesplošno skrb za trpeče in torej dom ni namenjen samo nosečnicam in materam z otroki.

Z institucionalnega stališča nastane v obdobju od 1976 do leta 1991 na tem področju praznina. Prvi materinski dom začne delovati leta 1991 v okviru Zavoda Pelikan Karitas. Čelharjeva in Modic-Zadnikarjeva zapišeta v zvezi z odpiranjem Materinskega doma v Ljubljani, o katerem je ideja padla že pred letom 1990: »Vendar se zdi, da je z odprtjem Materinskega doma na Škofljici v mestni politiki upadlo

zanimanje za vprašanje materinskega doma, češ da bo le ta dovolj za potrebe.« (*Op. cit.*: 106.) Drugi materinski dom v Ljubljana, na Viču, začne delovati konec leta 1994. Materinski dom zgradijo s pomočjo donacij, sredstev občine Ljubljana in finančnih sredstev Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve.

V Angliji, ZDA in na Škotskem se ustanavljajo zatočišča in varnih hiš za ženske, ki so žrtve nasilja, začne v zgodnjih sedemdesetih letih 20. stoletja, predvsem na pobudo feminističnega gibanja oziroma feminističnih združenj. Po telefonskih svetovanjih ženskam, ki so bile žrtve nasilja, so se začela oblikovati prva zatočišča za ženske, žrtve nasilja.

Pobudniki programov varnih hiš v Sloveniji so bili različni, tako kot v zahodnem svetu. V Sloveniji je začelo prvo zavetišče delovati leta 1991, se pravi dobrih dvajset let pozneje kot na Zahodu, in sicer v okviru Centra za socialno delo Krško, v stavbi, ki je bila centru podarjena. Druga varna hiša je začela delovati leta 1996 v okviru CSD Maribor, prav tako v podarjeni hiši. Tretje zatočišče za ženske in otroke se je odprlo leta 1997 v Ljubljani v okviru nevladne organizacije Društvo SOS telefon za ženske in otroke žrtve nasilja. Prostor za izvajanje dejavnosti je zagotovilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. Četrta varna hiša je začela delovati v najeti hiši leta 1999 v okviru društva Življenje brez nasilja in krivic za podporo žrtvam kaznivih dejanj v Novem mestu.

Na začetku delovanja materinskih domov in varnih hiš je bilo opazno predvsem pomanjkanje sistematičnega financiranja dejavnosti. Največji problem je bilo zagotavljanje prostorskih možnosti za izvajanje te dejavnosti, saj država v tistem času v skladu z zakonskimi predpisi ni smela vlagati sredstev v naložbe, ki niso bile v lasti države. Leto 1998 pomeni začetek sistemskega financiranja delovanja teh programov. Na javnem razpisu za obdobje petih let so bili izbrani prvi programi materinskih domov in varnih hiš: Varna hiša Maribor pri CSD Maribor, Varna hiša pri Društvu SOS telefon, Materinski dom Straža pri CSD Novo mesto in Materinski dom Škofljica pri Zavodu Pelikan – Karitas.

Muršičeva (1997: 28) v svoji diplomski nalogi navaja: »Priporočila Evropskega sveta iz leta 1987 govorijo o tem, da naj bi države ponudile vsaj eno mesto v zatočišču na vsakih 100.000 prebivalcev. To bi za Slovenijo pomenilo 200 postelj.« Toškanova pa v svoji diplomski nalogi opozarja na Resolucijo o potrebi po evropski kampanji za ničelno strpnost do nasilja nad ženskami in sklenc, naj države: »... nemudoma podprejo in financirajo neodvisne službe za žrtve nasilja, skupaj z zatočišči in varnimi hišami, ter ustanovijo organe, pristojne za sodelovanje med službami, ki na lastne stroške ženskam in otrokom pomagajo znova zgraditi svoje življenje.« (Toškan 2001: 25.) Leta 2000 je bil sprejet prvi Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005 (*Ur. l. RS* 31/2000) – opredelil je mreže programov, ki jih bo podpirala država. Med njimi je tudi mreža materinskih domov in zavetišč za ženske s skupno zmogljivostjo 250 mest. Cilj nacionalnega programa socialnega varstva (250 mest) je bil dosežen konec leta 2005.

Aprila 2006 je bila v Državnem zboru sprejeta Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (Resolucija št. 39/2006), ki v mreži programov materinskih domov in varnih hiš predvideva povečanje za 100 mest oziroma z 250 na 350 mest (v vseh regijah). S tema dvema kvantitativnima kazalcema bi bila vzpostavljena in pokrita mreža materinskih domov in zavetišč za ženske na celotnem območju Slovenije.

Na začetku leta 2009 je bilo v vseh materinskih domovih in varnih hišah na voljo 319 ležišč v 125 sobah. V treh kriznih centrih je bilo v 15 sobah na voljo še 54 ležišč. Resolucija nacionalnega programa socialnega varstva do leta 2010 predvideva pokritost po vseh regijah. Leta 2009 sta bili nepokriti notranjska in zasavska regija.

Varne hiše in krizni centri

Varne hiše so imele leta 2009 na voljo skupaj 67 sob in 196 postelj, trije krizni centri 54 ležišč. Leta 2006 so bile varne hiše zasedene v povprečju 84,06-odstotno. Podatki o

Preglednica 1: Pregled materinskih domov, varnih hiš in kriznih centrov glede na začetek delovanja in način financiranja

izvajalec in regija	program	začetek delovanja	način financiranja programa	financiranje v letu 2009 MDDSZ v evrih
1. CSD Krško, Spodnjeposavska	Zaveščice Pepcin dom	1991 (4 sobe, 10 postelj)	večleten, 1,5 zaposlenih	41.511,69
2. Zavod Pelikan Karitas, Osrednjeslovenska	Materinski dom Škofljica (dve enoti)	1992 (13 sob, 26 postelj)	večleten, 5 zaposlenih	113.116,57
3. CSD Ljubljana Siska, Osrednjeslovenska	Materinski dom Ljubljana (dve enoti)	1984 (10 sob, 24 postelj)	večleten, 3,25 zaposlenih	72.485,65
4. CSD Novo mesto	Materinski dom Straža	1995	se ne izvaja	-
5. Talita Kum, zavod za pomoč materam in ostarelim Postojna, Notranjsko-kraška	Materinski dom Postojna	1996 ¹	se ne izvaja	-
6. CSD Maribor, Podravska	Varna hiša Maribor	1996 (7 sob, 21 postelj)	večleten, 4 zaposleni	98.811,71
7. Društvo SOS telefon za ženske in otroke - žrtve nasilja, Osrednjeslovenska	Zatočišče za ženske in otroke	1997 (7 sob, 19 postelj)	večleten, 4 zaposleni	95.899,55
8. Društvo žrtvenje brez nasilja in krivice za podporo žrtvam kaznivih dejanj, Jugovzhodna	Varna hiša	1999 (4 sobe, 13 postelj)	večletni, 2,66 zaposlenih	66.303,59
9. Društvo regionalna varna hiša Celje, Savinjska	Varna hiša	2000 (6 sob, 17 postelj)	večleten, 2 zaposlena	167.571,74
10. Društvo ženske svetovainica Ljubljana, Osrednjeslovenska	Krizni center Ženske svetovainice	2000 (3 sobe, 12 ležšč)	večleten, 5 zaposlenih	118.809,56
11. Zavod Karitas Samaritan, Goriška	Materinski dom Solkan (dve enoti)	2000 (14 sob, 26 postelj)	večleten, 3 zaposleni	75.891,70
12. Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja Varna hiša Gorenjske, Gorenjska	Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja Gorenjske	2002 (6 sob, 20 postelj)	večleten, 3 zaposleni	69.640,81
13. Društvo varnega zavetja, Pomurje	Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja	2002 (5 sob, 17 postelj)	večleten, 2,66 zaposlenih	68.251,70
14. Društvo regionalna varna hiša Celje ² , Savinjska	Varna hiša	2002 (4 sobe, 11 postelj)	večleten, 2 zaposlena	št. 9
15. Društvo regionalna varna hiša Celje	Varna hiša	2002 (4 sobe, 13 postelj)	večleten, 2 zaposlena	št. 9
16. JZ Socio - Javni zavod za socialno varstvene dejavnosti Celje, Savinjska	Materinski dom	2002 (6 sob, 15 postelj)	večleten, 1,5 zaposlenih	38.386,24
17. CSD Maribor, Podravska	Materinski dom Maribor (dve enoti)	2003 (10 sob, 22 postelj)	večleten, 4 zaposleni	90.196,56
18. CSD Ptuj, Podravska	Varna hiša Ptuj	2004 (7 sob, 16 postelj)	večleten, 1,5 zaposlenih	63.389,88
19. Društvo za nenasilno komunikacijo, Osrednjeslovenska	Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja	2004 (5 sob, 15 postelj)	večleten, 1,5 zaposlenih	52.971,69
20. Zavod Karitas Samaritan, Goriška	Varna hiša Caritas za Primorsko	2005 (2 sobi, 7 postelj)	enoleten, 1,5 zaposlenih	33.338,20
21. Škofljiska Karitas Maribor, Savinjska	Materinski dom Mozilje in Žalec (dve enoti)	2006 (5 sob, 10 postelj)	enoleten, 1 zaposlen	29.030,63
22. Društvo za nenasilno komunikacijo, Osrednjeslovenska	Varna hiša II - za ženske in otroke žrtve nasilja	2008 (3 sobe, 8 postelj)	enoleten, 1 zaposlen	20.836,38
23. Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja Varna hiša Gorenjske, Gorenjska	Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja na Gorenjskem - enota	2009 (3 sobe, 9 postelj)	enoleten, 2 zaposlena	45.840,02
24. CSD Piran, Obalno-kraška	Varna hiša - krizni center za žrtve nasilja	2009 (7 sob, 22 postelj)	enoleten, 5 zaposlenih	100.190,58
25. CSD Maribor	Krizni center za ženske in otroke - žrtve nasilja	2009 (5 sob, 20 postelj)	enoleten, 4,5 zaposlenih	93.483,08

Vir: Končna poročila za materinske domove in varne hiše za leto 2007; Zupancič 2008, Jerebic, I. 2008, Sterle Novak 2008, Goršič 2003, Ulian 2008, Peršak 2008, Kerin 2008, Matekovič 2008, Capri 2008, Rataj 2008 a, Hvalica 2008, Regovc 2008, Gerančar 2008, Zupanc 2008, Withans 2008, Topolovec 2008, Kajfež 2007, Bavcon 2008, Šporin 2008, Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2008; Rataj 2008 b, Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009; Zabukovec Kerin 2009, Štitar 2009, Golja 2009, Tivadar 2009.

¹ Materinski dom Postojna, izvajalca Talita Kum, zavod za pomoč materam in ostarelim Postojna, se je razvil iz programa Materinski dom izvajalca Družina Kristusa Odršenika.

² Dve enoti Varne hiše Društva regionalna varna hiša Celje (št. 14 in 15) iz preglednice sta sofinancirani v okviru enoletnega programa Društva regionalna varna hiša Celje pod št. 9.

zasedenosti varnih hiš po mesecih (za leto 2006) so videti takole: januar 99,01 %, februar 92,89 %, marec 108,67 %, april 106,62 %, maj 111,9 %, junij 103,67 %, julij 91,0 %, avgust 85,68 %, september 95,57 %, oktober 83,25 %, november 73,16 % in december 91,02 %.

Materinski domovi

V Sloveniji je leta 2009 delovalo šest programov materinskih domov z enajstimi stanovanjskimi enotami. Na voljo je bilo skupaj 58 sob in 123 postelj. Povprečna zasedenost v decembru 2006 je bila 80-odstotna.

Financiranje materinskih domov in varnih hiš

Leta 2009 je od 23 izvajalcev materinskih domov in varnih hiš ter kriznih centrov imelo 17 izvajalcev sofinanciran program, ki je bil izbran s sklepom za obdobje petih let. Šest izvajalcev je bilo sofinanciranih kot enoletni program socialnega varstva.

Preglednica 2 kaže, da je dejavnost materinskih domov in varnih hiš po posameznih letih občutno odstopala od predvidenega povečanja za posamezna proračunska leta, ki je navadno določeno s predvideno stopnjo letne inflacije. Sredstva so se najbolj povečala v letih 1998,

2000, 2001, 2002, 2007 in leta 2009, ko sta se začela sofinancirati dodatno 2 krizna centra za ženske in otroke žrtve nasilja.

Glede virov financiranja varnih hiš v Sloveniji in primerjave z delovanjem prvih nevladnih organizacij na tem področju v ZDA lahko povzamemo Matthews (1994: 80), ki navaja, da sta bila pri dveh nevladnih organizacijah v Los Angelesu, ki sta se ukvarjali s telefonskim svetovanjem za ženske, žrtve nasilja, največja problema pomanjkanje denarja in načrtovanje ravnanja z njim. S pomanjkanjem denarja za financiranje programov so se od začetka teh programov ubadale tudi nevladne organizacije v Sloveniji. V letih 1998 in 2000 se je situacija vsaj za nekatere programe na tem področju izboljšala, saj so bili sprejeti v večletno sofinanciranja.

V analizo financiranja iz preglednice 3 so bili vključeni štirje materinski domovi: Zavod Pelikan – Karitas, Zavod Samarijan – Karitas, Javni zavod Socio in CSD Maribor. Pri varnih hišah je bilo v analizo vključenih vseh deset varnih hiš in en krizni center, razen Društva varnega zavetja Kočevje. Preglednica kaže, da so pri obeh vrstah programov poglavitni vir proračunska sredstva, več kot 50 %. Na drugem mestu so sredstva iz občinskih proračunov (več kot 18 %). Lokalne skupnosti imajo več ali manj posluha za sofinanciranje

Preglednica 2: Financiranje varnih hiš in materinskih domov v letih 1997-2009 (financer je MDDSZ)

leto	v evrih	v tolarjih	verižni indeks
1997	/	28.800.000	/
1998	/	78.792.755	273,6
1999	449.137	84.640.000	107,4
2000	531.717	104.977.000	124,0
2001	567.541	134.337.000	128,0
2002	807.860	178.933.000	133,2
2003	883.695	203.515.000	113,7
2004	966.451	228.759.000	112,4
2005	1.027.621	246.362.000	107,7
2006	1.015.571	243.300.410	98,8
2007	1.224.100	/	120,5
2008	1.332.090	/	108,8
2009	1.583.755	/	118,9

Vir: Proračun Republike Slovenije za leti 1997 in 2008, Zaključni računi proračuna RS za leta od 1998 do 2007, DPS-06-23-01, MF-ERAC – leto 2009.

Preglednica 3: Struktura virov financiranja materinskih domov in varnih hiš v deležih za leto 2006

viri financiranja	materinski domovi v %	varne hiše v %
MDDSZ	54,61	51,10
občine	18,02	28,50
prispevki uporabnic	6,52	3,70
FIHO	0	6,50
javna dela – občina	2,12	0
javna dela – zavod za zaposlovanje	3,98	0,35
donacije	5,99	5,40
izredni prihodki	0,01	1,31
lastna sredstva	4,50	1,84
Karitas	4,25	1,30
skupaj	100	100

Vir: Končna poročila za materinske domove in varne hiše za leto 2006; Jerebic 2007, Bavcon 2007 a, Kvas 2007, Mišans 2007, Sečen 2007, Peršak 2007, Plaz 2007, Palir Čuješ 2007, Zalokar 2007, Ziherl 2007, Sitar 2007, Štuhec 2007, Kerin 2007, Bavcon 2007 b, Vučenović 2007.

teh programov. Lokalna skupnost finančno najbolj podpira programa kriznega centra (84 %) in varne hiše Društva za nenasilno komunikacijo (59,4 %), sledi jima Varna hiša Ptuj (43,04 %). Preostale lokalne skupnosti sofinancirajo programe varnih hiš bolj skromno (12–25 %). Najmanjši delež sofinanciranje imata varna hiša Društva življenje brez nasilja in krivic za podporo žrtvam kaznivih dejanj z Dolenjske (2,69 %) in Materinski dom Škofljica Zavoda Pelikan Karitas (6,38 %). Preostali večji finančni viri so še donacije, sredstva uporabnic in sredstva Fundacije za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO). Pri virih sofinanciranja teh programov je treba opozoriti še na nekaj: odstotek sofinanciranja je podoben kakšnemu skandinavskemu modelu, ker programi iz javnih sredstev (ministrstvo, občine, javna dela) pridobijo več kot 70 odstotkov vseh sredstev za program. Le nekaj več kot 5 odstotkov so donacije.

TEORETSKE ALI PRAKTIČNE RAZLIKE MED MATERINSKIMI DOMOVI IN VARNIMI HIŠAMI

Ali lahko govorimo o različnih »konceptih« delovanja na področju varnih hiš in materinskih domov? Omenil bom nekaj možnih pristopov: feministični pristop, pristop socialnega dela, versko-duhovni pristop in dobrodelni

ali filantropski³ pristop. V resnici v realnem življenju ne obstajajo čisti koncepti, ampak gre bolj za kombinacije omenjenih pristopov.

Je možno govoriti tudi o različnih uporabnicah, o različnih potrebah teh uporabnic in o njihovih različnih osebnih vrednotah? Zaradi katerega spektra socialnih stisk so se zatele v te institucije? Jim je ponujena »pravilna strokovna pomoč« glede na njihove življenjske okoliščine? Kakšen je način dela v materinskih domovih in varnih hišah glede na profesionalizirano strokovnega kadra? Katere finančne vire imajo te organizacije? So organizacije glede na dobrodelni pristop odvisne ali neodvisne od državnih struktur ali finančnih virov? V natančni analizi bi bilo treba pri namestitvah upoštevati še en dejavnik pri iskanju pomoči: dostopnost programa glede na kraj prejšnjega prebivanja uporabnice.

Dobash in Dobash razlikujeta štiri vrste zatočišč: filantropsko, organizacijsko-birokratsko, terapevtsko in aktivistično (Dobash, Dobash 1992).

Filantropska vrsta zatočišča pomeni organizacijo, ki temelji na dobrodelnosti in dobrodelni pomoči uporabnici, organizacijska in terapevtska vrsta zatočišča naj bi temeljila na socialnem oziroma terapevtskem delu z uporabnicami, za aktivistično vrsto pa je značilen feminističen pristop.

³ Poimenovanje izhaja iz besede filantrop, ki po SSKJ pomeni: »Kdor ljubi ljudi in jim rad pomaga.«

Mawby in Gill (v: Lupton 1994: 56) pri razvrščanju prostovoljnih neodvisnih organizacij uporabljata štiri merila: odnos do državnih služb (storitve), viri financiranja, organizacijski cilji, metode za zagotavljanje pomoči.

Glede na prej omenjeno ameriško tipologijo pri nas še niso bile raziskane ali narejene primerjave med materinski domovi in varnimi hišami. Zato bom poskusil v nadaljevanju na podlagi zgornjih izhodišč opredeliti določene značilnosti obeh vrst programov.

Koncept materinskega doma

Eden izmed ciljev materinskega doma je, da matere prekinejo trpinčenje. To pomeni, da se fizično ločijo od moža (Jerebic, L. 1995: 7).

Komu je namenjen materinski dom? Med ciljno skupino sodijo: trpinčene matere z otroki, matere z otroki brez osnovnih državljskih pravic, dekleta, ki zaradi spolnega ali drugega nasilja ne morejo živeti v domačem okolju, nosečnice in porodnice, ki so v stanovanjski, materialni, duševni ali duhovni stiski, otroci neurejenih staršev (alkohol, nasilje, brezdomstvo), socialno ogrožene nosečnice, ogrožene matere z otroki in matere z nerešenim stanovanjskim problemom (Jerebic, L. 1998, Simončič 1998).

Jerebiceva materinski dom opredeli tudi s stališča uporabnic: predvsem to ni kraj, kjer bi se počutile sproščene ali svobodne, ali kraj, kjer bi kovalle velike upe za prihodnost, kajti matere nasilni možje ogrožajo, partnerji jih izkoriščajo, najbližji pa zapuščajo ali jim dajo vedeti, da so pri njih nezaželene (Jerebic, L. 1995: 7). Žagar in Urbančičeva prepoznava štiri dejavnike, ki vplivajo na to, zakaj se ženske znajdejo v materinskem domu: nasilje, brezposelnost, revščina in pripadnost določeni etnični skupini (Žagar, Urbančič 2003: 6–24).

Če povzamem opredelitev dejavnosti zavoda Materinski dom Ljubljana v sklepu o preoblikovanju Materinskega doma v javni socialnovarstveni zavod v statutu zavoda, pa zavod opravlja te naloge:

- institucionalno varstvo socialno ogroženih nosečnic in mater z otroki,

- socialna preventiva in osebna pomoč upravičenkam v institucionalnem varstvu,
- odločanje o namestitvi, premestitvi in odpustu iz zavoda (Statut Materinskega doma Ljubljana 1995 in Sklep o preoblikovanju Materinskega doma v javni socialnovarstveni zavod 1993).

Vsekakor je opredelitev nalog Materinskega doma Ljubljana, npr. varstvo socialno ogroženih nosečnic in mater z otroki, bolj podobna klasičnemu pojmovanju dejavnosti materinskega doma, varovanju nosečnice ali matere z dojenčkom, kot pri preostalih dveh materinskih domovih, ki delovanje materinskega doma pojmujeta širše.

Koncept varne hiše

Kako je z definicijo varnih hiš, zatočišč za ženske, ki so žrtve nasilja? Frasova in Dukaričeva (1999: 54) takole opredelita izhodišča za varno hišo:

- možnost fizične ločitve od nasilneža oziroma možnost umika v varen prostor,
- možnost, da ženska artikulira in reflektira svojo zgodbo oz. osebno zgodovino,
- spoznavanje novih življenjskih modelov in perspektiv,
- ustvarjanje nove socialne mreže,
- možnost ekonomske neodvisnosti.

Smernice pri delu v zatočišču pa opredelita takole (Fras, Dukarič 1999: 54–57):

- varnost (tajnost) lokacije,
- možnost umika v zatočišče,
- anonimnost bivanja v zatočišču,
- brezplačno bivanje v zavetišču za ženske brez dohodkov,
- pomoč za samopomoč – pravica do odločanja o sebi,
- zagovorništvo in praktična podpora,
- ženske pomagajo ženskam.

Morebitne razlike med konceptoma materinskega doma in varne hiše

Pri primerjavi varnih hiš in materinskih domov bi bilo treba najprej opredeliti uporabnice v obeh institucijah in njihove stiske, zaradi katerih so poiskale pomoč v eni od institucij.

V preglednici 4 vidimo, da le za dve ženski od 20 veljajo trije dejavniki. V obeh primerih gre za osebne težave in partnerjevo nasilje. Le šest žensk od 20 je prišlo v materinski dom zaradi nevdržnih razmer v »primarni« družini. Devet žensk se je zateklo v dom zaradi osebnih težav.

Od 20 žensk jih je partnerjevo nasilje doživelo 14 (70 %). Za deset žensk je bila za odhod v materinski dom povod brezposelnost oziroma revščina (50 %). Podatka ne govorita v prid trditvi, da je materinski dom prostor, namenjen predvsem nosečnicam, ki nimajo kje bivati ali živijo v neznosnih razmerah v družini.

Preglednica 5 prikazuje starostno strukturo uporabnic v Materinskem domu Škofljica po posameznih letih. Na podlagi podatkov lahko izluščimo, da se je starostna struktura uporabnic v teh letih zelo spremenila. Za obdobje 1992–1995 so značilne predvsem namestitve uporabnic v

starostni skupini do 30 let (okoli 75 % vseh uporabnic). Od leta 2000 že lahko govorimo o porazdelitvi uporabnic med vse starostne skupine.

Iz preglednice 6 lahko sklepamo, da gre v primeru Varne hiše Maribor za manjšo fluktuacijo uporabnic v zadnjih letih. Gre morebiti tudi za trend v slovenski družbi – manjše število otrok in zmanjšanje števila rojstev nasploh. Vendar bi za popolnejšo analizo potrebovali natančnejše podatke o starosti uporabnic in številu njihovih otrok v poročilih izvajalcev.

O kakovosti bivanja v Varni hiši Maribor lahko povzamemo nekaj odgovorov iz diplomske naloge Premzlovce (2000: 29, 46).

Ženske, ki so bivale v tej ustanovi, so povedale, kaj vse jih je motilo v varni hiši:

- agresija in nemir med otroki,
- sestanki, nekatere stanovalke se niso držale pravil,

Preglednica 4: Ženske, ki so bivale v Materinskem domu Ljubljana v letih 1998–2001 (Žagar, Urbančič 2003: 47)

	2	3	4	5	6	8	10	12	13	14	16	17	18	19	20	1	7	9	11	15
nasilje partnerja	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X						
nevdržne razmere v primarni družini	X		X												X		X	X		X
osebne težave	X				X		X		X	X				X	X	X			X	
brezposelnost, revščina		X		X	X		X				X	X				X	X	X	X	

Preglednica 5: Struktura uporabnic v Materinskem domu Škofljica po letih

	število uporabnic 1992	v odstotkih	število uporabnic 1993	v odstotkih	število uporabnic 1995	v odstotkih	število uporabnic 2000	v odstotkih	število uporabnic 2006	v odstotkih
do 25 let	8	53,33	9	60	11	73,33	13	36,11	0	0
25–29	4	26,67	2	13,33	3	20	7	19,44	8	40
30–34	3	20	1	6,67	0	0	4	11,11	0	0
35–39	0	0	3	20	0	0	4	11,11	7	35
40–49	0	0	0	0	0	0	6	16,67	2	10
50 in več	0	0	0	0	1	6,67	2	5,56	3	15
skupaj	15	100	15	100	15	100	36	100	20	100

Vir: Jerebic, L. 1995: 77–88, Končna poročila za program Materinski dom Škofljica, Jerebic, L. 2001, Jerebic, L. 2006, Jerebic L. 2007.

Preglednica 6: Povprečno število uporabnic in otrok po mesecih v letih 1998–2006 v Varni hiši Maribor

	1998		1999		2000		2005		2006	
	ženske	otroci	ženske	otroci	ženske	otroci	ženske	otroci	ženske	otroci
skupaj	10,5	9,3	9,1	11	7,9	7	6,5	7,7	7,8	7
	20,8		20,1		14,9		14,2		14,8	

Vir: Končna poročila za program Varna hiša Maribor, Peršak 1999, Horvat 2000, Peršak 2001, Peršak 2006, Peršak 2007.

- nekatere uporabnice se ne držijo pravil v hiši,
- nered v kuhinji,
- delitev sobe.

Iz analize, ki jo je opravila Premzlova v Varni hiši Maribor, lahko o kakovosti bivanja v varni hiši ugotovimo troje. Prvič, uporabnice se ne držijo dogovorov glede bivanja v varni hiši oziroma glede uporabe skupnih prostorov. Drugič, delitev sobe je problematična. Zato je pri namestitvah treba zagovarjati, da ima uporabnica pravico do svojega prostora ali sobe v varni hiši.

Iz opisov bivanj v varnih hišah in materinskih domovih lahko sklenemo, da so prostori včasih neprimerni. To se kaže tudi v agresiji in nemiru otrok. Za igro ali preživljanje prostega časa otroci nimajo primernih prostorov. Hkrati pa dogajanje v skupnih prostorih za igro ne bi smelo motiti uporabnic.

Poglavitna razlika med varnimi hišami in materinskimi domovi je tajnost lokacije. S tem je posredno povezano zagotavljanje varnosti uporabnice. Maričeva navaja še drugo razliko, in sicer čas bivanja: uporabnice so v materinskih domovih eno leto z možnostjo podaljšanja še za pol leta (Marič, 2004: 41). Tretja razlika je povezana z razlogom za sprejem uporabnice. Poleg tega je razlika še v možnosti stikov ali obiskov sorodnikov. Pomembno je tudi vpra-

šanje, ali je uporabnici dodeljena svetovalka. Kot zadnjo razliko med materinskimi domovi in varnimi hišami bi navedel organizacijsko strukturo oziroma status izvajalca programa (društvo, zavod).

Skoraj vse programe materinskih domov izvajajo zavodi (87,5 %). Štirje programi materinskih domov delujejo v okviru zavodov, katerih ustanovitelji so pravne osebe javnega prava, v treh primerih država in v enem lokalna skupnost. V okviru zasebnih zavodov delujeta dva programa. Ustanovitelji teh zavodov so verske organizacije. En program deluje v okviru verske ustanove. Programe varnih hiš in kriznih centrov izvajajo predvsem društva (57,1 %) ali javni zavodi (35,7 %), pet izvajalcev teh programov so javni zavodi, eden pa je zasebni zavod.

Pa poglejmo zdaj tipologijo varnih hiš in materinskih domov v Sloveniji glede na pristop. Obstajajo štirje »čisti« pristopi. Značilnosti feminističnega pristopa so tri ugotovitve: žrtev v (nasilnem) odnosu je vedno ženska, treba je zagovarjati vse njene pravice, nasilni moški je edini krivec za takšen odnos. Pristop socialnega dela temelji na (pravilni) socialni pomoči ženski, ki je žrtev nasilja. V skladu z versko-duhovnim pristopom je družina (mož, žena in otroci) osnovna celica in iz nje izhajajo vse potrebe, tudi potrebe ženske, ki je žrtev

Preglednica 7: Primerjava razlik med varnimi hišami in materinskimi domovi

	materinski domovi	varne hiše
čas bivanja	1 leto do 18 mesecev	navadno 6 mesecev, do 1 leta
pogoj za sprejem	nosečnost, nasilje, revščina, osebne težave	nasilje
finančna neodvisnost	ne	ne
tajnost lokacije	ne	da
strokovni kader	da	da

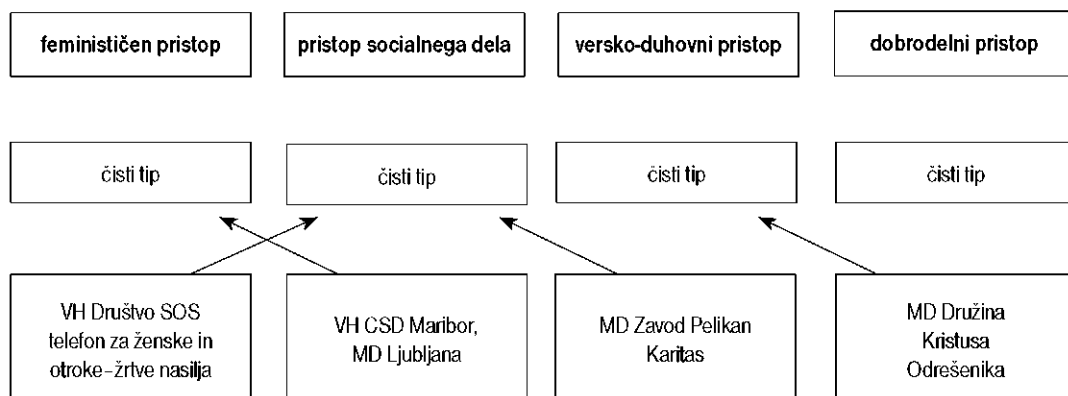
Vir: Končna poročila za materinske domove in varne hiše za leto 2007; Jerebic, I. 2008, Sterle Novak 2008, Peršak 2008, Matekovič 2008, Čapl 2008, Regovc 2008, Mithans, 2008.

Preglednica 8: Ustanovitelj programa po pravnoorganizacijski obliki v letu 2009

	javni zavodi	zasebni zavodi	društva	verske ustanove
materinski domovi	4	2	0	1
varne hiše, krizni center	5	1	8	0

Vir: AJPES – iPRS, Poslovni register Slovenije.

Slika 1: Tipologija varnih hiš in materinskih domov v Sloveniji

nasilja, ali otrok. Izhodišče dobrodelnega pristopa je, da je treba ženski, ki se znajde v (socialni) stiski, pomagati, pomoč pa po navadi ne temelji na »socialni stroki«. V resničnem življenju za nobeno navedeno varno hišo ali materinski dom ni značilen en sam, »čisti« pristop. Pristopi se bolj ali manj prepletajo iz razlogov, ki so navedeni v nadaljevanju in temeljijo na delovanju posameznih programov.

Feminističen pristop v Varni hiši Društva SOS telefon za ženske in otroke, žrtve nasilja, je značilen predvsem na začetku delovanja programa, pozneje pa se nekoliko »ublaži« zaradi zahteve javnega razpisa, da mora biti po 69. členu zakona o socialnem varstvu (ZSV 2007) v programu zaposlen strokovni kader. Program Varne hiše Maribor je primer pristopa socialnega dela in delno teži k feminističnemu pristopu. Program so razvile socialne delavke, ki so bile prej zaposlene na centru za socialno delo. Edini primer dobrodelnega pristopa ali filantropskega zavetišča je bil do leta 1988 program materinskega doma Družine Kristusa Odrešenika. Uporabnica dobi predvsem streho nad glavo, morebiti prehrano, strokovno delo pa je predvsem razgovor. Program Materinskega doma Zavod Pelikan sodi v »versko-duhovni pristop«, čeprav zaradi zaposlenega strokovnega kadra v programu v resnici meji na »pristop socialnega dela«. K versko-duhovnemu pristopu smo ga prišteli predvsem zaradi navedbe, da gre pri sprejemu tudi za duhovno stisko. Elementi zagovarjanja ali ohranjanja

družine so v skladu s krščanskimi vrednotami glede družine. V nasprotju z versko-duhovnim pristopom feministični pristop zagovarja predvsem socialno krepitev uporabnice in vzpostavitev nove socialne mreže.

PROJEKCIJE

Kakšne spremembe nas čakajo pri delovanju materinskih domov in varnih hiš glede na cilje v Resoluciji nacionalnega programa socialnega varstva za obdobje 2006–2010? Resolucija predvideva predvsem spremembe vloge centrov za socialno delo pri usklajevanju in financiranju storitev in programov. V strategiji socialne zaščite in socialnega vključevanja je določena nova vloga centrov za socialno delo pri uveljavitvi sistema »ene vstopne točke« ali načela »vse na enem mestu«. Z uveljavitvijo tega sistema bi centri za socialno delo odločali o večjem obsegu pravic in dajali osnovne informacije tudi o pravicah, o katerih sicer neposredno ne odločajo. Zato je smiselno odločanje o socialnih pravicah, ki so odvisne od dohodkovnega in premoženjskega položaja posameznika ali družine, združiti na enem mestu. Tako bi bil postopek preglednejši, učinkovitejši in preprostejši, poraba sredstev pa racionalna (Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja, 2006–2008, 2006: 19)«.

Glede spremembe vloge centrov za socialno delo resolucija predvideva vzpostavitev siste-

ma obveznega sklepanja pogodb med CSD in verificiranimi izvajalci posameznih storitev ali programov in sistem napotnic, ki so podlaga za izvajanje in plačevanje individualnih programov (Ur. l. RS, 39/2006). Vendar pa varne hiše in materinski domovi ne morejo postati samo podizvajalci storitev glede na napotene uporabnice s centrov za socialno delo. Možna bi morala biti tudi zavrnitev sprejema uporabnika. Včasih namreč napotena oseba ne sodi v program varne hiše, ampak bolj v program socialne rehabilitacije za zasvojene ipd. Tudi model napotnic je vprašljiv, kajti centri za socialno delo še niso izoblikovali regijskih centrov.

Še pred tem bi bilo treba vzpostaviti enoten računalniški sistem s pregledom prostih mest v varnih hišah in materinskih domovih, ki bi bil dostopen vsem izvajalcem teh programov in koordinatorjem, ki se ukvarjajo s preprečevanjem nasilja in vzpostavitvijo enotnega vodenja (šifriranih) evidenc o uporabnikih. S tem bi bila omogočena nadaljnja evalvacija učinkovitosti programov. Resolucija je uvrstila mrežo programov materinskih domov in varnih hiš med javne socialnovarstvene programe. Ti morajo pridobiti verifikacijo programa, ki jo opravi Socialna zbornica Slovenija.

Pomeni za varne hiše uvrstitev med javne socialnovarstvene programe tudi enak način financiranja kot za javno službo? Takšno financiranje javnih socialnovarstvenih programov bi moral doreči novi zakon o socialnem varstvu. V tem primeru bi bilo treba sprejeti tudi podzakonske akte o kadrovske zasedbi v teh programih. Za programe varnih hiš in materinskih domov je bilo leta 2007 namenjenih 1.224.000 evrov. V vseh naštetih programih je ministrstvo sofinanciralo zaposlitve nekaj več kot 50 zaposlenim delavkam. V primeru merila en zaposlen na pet uporabnikov bi to pomenilo okoli 80 zaposlenih v teh programih. Če bi bili povprečni stroški na zaposlenega v javni službi okoli 28.990 evrov na leto, bi to pomenilo pri 80 zaposlenih na letni ravni sredstva v višini okoli 2.320.000 evrov za delovanje materinskih in varnih hiš. Pri tem je potrebno upoštevati še cno dejstvo, da je bil v začetku leta 2008 sprejet Zakon o preprečevanju nasilja

v družini, ki je sicer prinesel nove ukrepe pri preprečevanju nasilja v družini, a je posredno prenesel nekatere sistemske rešitve izvedbe in sofinanciranja teh programov na prihodnji Zakon o socialnem varstvu.

VIRI

- AJPES – iPRS, Poslovni register Slovenije. [Http://www.ajpes.si/prs](http://www.ajpes.si/prs) (30. 9. 2008).
- BAVCON, M. (2007 a), *Končno poročilo za leto 2006 za program Materinski dom Solkan, Zavod Samarijan – Karitas*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2007 b), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša za Primorsko, Zavod Samarijan – Karitas*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša za Primorsko, Zavod Samarijan – Karitas*. Ljubljana: MDDSZ.
- CAPL, V. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša, Društvo regionalna varna hiša Celje*. Ljubljana: MDDSZ.
- ČELHAR A., ZADNIK-MODIČ V. (1991), *Akcija za pridobitev državnega materinskega doma v Ljubljani od leta 1987–1991*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- DOBASH, R. EMERSON, DOBASH, RUSSELL P. (1992), *Women, violence and social change*, London, New York: Routledge. V: Premzel, 2000: 12–13.
- DPS-06-23-01, MF-ERAC – leto 2009, *Materinski domovi in zavetišča za otroke žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- FRAS, K., DUKARIČ, V. (1999), *Zatočišča za ženske in otroke, ki doživljajo nasilje*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomska naloga).
- GERENČAR, B. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja, Društvo varnega zavetja, Pomurje*. Ljubljana: MDDSZ.
- GOLJA, M. (2009), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009, Varna hiša – krizni center za žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- GORŠIČ, I. (2003), *Končno poročilo za leto 2002 za program Materinski dom Straža, CSD Novo mesto*. Ljubljana: MDDSZ.
- HORVAT, D. (2000), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 1999, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.

- HROVAT SVETIČIĆ, T. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja*, Društvo za nenasilno komunikacijo. Ljubljana: MDDSZ.
- HVALICA, A. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Solkan, Zavod Samaritan – Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- JEREBIC, I. (1998), *Razpisna dokumentacija Materinski dom Gumnišče*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Materinski dom Škofljica, Zavod Pelikan Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- I. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Škofljica, Zavod Pelikan Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- JEREBIC, L. (1995), *Pomen materinskih domov za preprečevanje trpinčenja in odkrivanje novih življenjskih perspektiv*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- (2001), *Končno poročilo za leto 2000 za program Materinski dom Škofljica, Zavod Pelikan Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2006), *Končno poročilo za leto 2005 za program Materinski dom Škofljica, Zavod Pelikan Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Materinski dom Škofljica, Zavod Pelikan Caritas*. Ljubljana: MDDSZ.
- KAJFEŽ, A. (2007), *Končno poročilo za leto 2007 za program »Medregijska družinska hiša varnega zavetja Kočevje, Društvo varnega zavetja Kočevje*. Ljubljana: MDDSZ.
- KERIN, M. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša Ptuj, CSD Ptuj*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Zatočišče za ženske in otroke, Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- KVAS, S. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Materinski dom Celje, JZ Socio – javni zavod za socialnovarstvene dejavnosti Celje*. Ljubljana: MDDSZ.
- LUPTON, C. (1994), *The British Refuge Movement*. V: Lupton, C., Gillespie, T. (ur.): *Working with violence*. Hamshire, London: MacMillan.
- MARIČ, N. (2004), *Materinski domovi v Sloveniji*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede (diplomsko delo).
- MATEKOVIČ, B. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša, Društvo življenje brez nasilja in krivic za podporo žrtvam kaznivih dejanj*. Ljubljana: MDDSZ.
- MATTHEWS, N. A. (1994), *Confronting Rape*. London: Routledge.
- MITHANS, Ž. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Materinski dom Maribor, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Maribor, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- MURŠIČ, B. (1997), *Zavetišče in prostor za drugačen način dela z ženskami, ki preživljajo nasilja*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- Nacionalno poročilo o strategijah socialne zaščite in socialnega vključevanja 2006–2008, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS. Ljubljana, september 2006.
- Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005 (2000), *Ur. l. RS* 31/2000:3777–3787.
- PALIR ČUJEŠ, T. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša, Društvo regionalna varna hiša Celje*. Ljubljana: MDDSZ.
- PERŠAK, B. (1999), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 1998, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2001), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 2000, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2006), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 2005, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2007), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 2006, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2008), *Končno poročilo za program Varna hiša Maribor za leto 2007, CSD Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- PLAZ, M. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Zatočišče za ženske in otroke, Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- PREMZEL, F. (2000): *Evalvacija programa Varne hiše Maribor*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- Proračun Republike Slovenije za leto 1997 (1997). *Ur. l. RS*, št. 78/1997: 6596.
- Proračun Republike Slovenije za leto 2008 (2006). *Ur. l. RS*, št. 116/2005 in št. 126/2006: 13695.
- RATAJ, L. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Krizni center. Ženske svetovalnice, Društvo ženska svetovalnica Ljubljana*. Ljubljana: MDDSZ.

- (2008 a), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009, Krizni center za ženske in otroke žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- REGOVC, V. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja Gorenjske, Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja Varna hiša Gorenjske*. Ljubljana: MDDSZ.
- Resolucija o nacionalnem programu socialnega varstva za obdobje 2006–2010 (2006). *Ur. l. RS*, 39/2006: 4190–4209.
- SEČEN, M. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Zavetišče Pepcin dom, CSD Krško*. Ljubljana: MDDSZ.
- SIMONČIČ, A. (1998), *Razpisna dokumentacija Materinski dom Straža*. Ljubljana: MDDSZ.
- ŠTAR, S. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja Gorenjske, Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja Varna hiša Gorenjske*. Ljubljana: MDDSZ.
- ŠTAR, S. (2007), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2007, Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja na Gorenjskem – enota*. Ljubljana: MDDSZ.
- (2009), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009, Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja na Gorenjskem – enota*. Ljubljana: MDDSZ.
- Sklep o preoblikovanju Materinskega doma v javni socialno varstveni zavod (1993), št. 560-07/93-1/1-8, 2. 9. 1993. Ljubljana: MDDSZ.
- Statut Materinskega doma Ljubljana (1995), št. 105/95, 15. 3. 1995. Ljubljana: MDDSZ.
- STERLE NOVAK, T. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Ljubljana, CSD Ljubljana Šiška*. Ljubljana: MDDSZ.
- ŠPORIN, A. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Mozirje in Žalec, Škofijska Karitas Maribor*. Ljubljana: MDDSZ.
- ŠTUHEC, D. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja, Društvo varnega zavetja Pomurje*. Ljubljana: MDDSZ.
- TIVADAR, J. (2009), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009, Krizni center za ženske in otroke – žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- TOPOLOVEC, M. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Varna hiša Ptuj, CSD Ptuj*. Ljubljana: MDDSZ.
- TOŠKAN, M. (2001), *Nasilje nad ženskami*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo (diplomsko delo).
- ULJAN, B. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Postojna, Talita Kum, zavod za pomoč materam in ostarelim Postojna*. Ljubljana: MDDSZ.
- VUČENOVIC, L. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša za ženske in otroke žrtve nasilja, Društvo za nenasilno komunikacijo*. Ljubljana: MDDSZ.
- ZABUKOVEC KERIN, K. (2009), *Razpisna dokumentacija, Prijava na javni razpis za sofinanciranje programov socialnega varstva v letu 2009, Varna hiša II – za ženske in otroke žrtve nasilja*. Ljubljana: MDDSZ.
- Zaključni račun proračuna Republike Slovenije za leta 1998, 1999, 2000. Register predpisov Slovenije, http://zakonodaja.gov.si/rpsi/kazala_podrocje/kazalo_7_2_1_0.html, (12. 9. 2008).
- Zaključni račun proračuna Republike Slovenije za leta 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007. Ministrstvo za finance, http://www.mf.gov.si/slov/proracun/zakljucni_racun.htm, (5. 10. 2007).
- Zakon o socialnem varstvu (uradno prečiščeno besedilo) (ZSV-UPB2), *Ur. l. RS*, št. 3/2007.
- ZALOKAR, H. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Varna hiša, Društvo življenje brez nasilja in krivic za podporo žrtvam kaznivih dejanj*. Ljubljana: MDDSZ.
- ZAVIRŠEK, D. (2004): Od aktivizma do profesionalizacije: Refleksija delovanja ženskih nevladnih organizacij na področju nasilja nad ženskami in otroki v Sloveniji. V: Horvat D. (ur.), *Psihosocialna pomoč ženskam in otrokom, ki preživljajo nasilje: priručnik*. Ljubljana: Društvo SOS telefon za ženske in otroke – žrtve nasilja (1–13).
- ZIHERL, A. (2007), *Končno poročilo za leto 2006 za program Krizni center Ženske svetovalnice, Društvo ženska svetovalnica Ljubljana*. Ljubljana: MDDSZ.
- ZUPANC, A. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Materinski dom Celje, JZ Socio – javni zavod za socialno varstvene dejavnosti Celje*. Ljubljana: MDDSZ.
- ZUPANČIČ, L. (2008), *Končno poročilo za leto 2007 za program Zavetišče Pepcin dom, CSD Krško*. Ljubljana: MDDSZ.
- ŽAGAR A., URBANČIČ N. (2003), *Materinski dom kotčasna stanovanjska rešitev, kam pa potem?* Ljubljana: Fakulteta za socialno delo (diplomsko delo).